

ВИШКІЛ СТАРШИНСЬКОГО (ПІДСТАРШИНСЬКОГО) СКЛАДУ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВСТАНСЬКОЇ АРМІЇ (1943–1944 рр.)

У статті висвітлюються питання підготовки старшинських та підстаршинських кадрів Української Повстанської Армії (далі – УПА) до їх майбутньої військової діяльності. Проведено аналіз навчально-виховного процесу у військових школах УПА.

Ключові слова: вишкіл, програма вишколу, старшинські, підстаршинські школи.

Актуальність проблеми. Питання ефективності вишколу офіцерського та молодшого командного складу будь-якого військового формування є завжди актуальним. Особливо у повстанських арміях, повноцінне розгортання яких, було можливим лише за умови забезпечення достатньою кількістю кваліфікованих військових кадрів. У цьому відношенні в УПА були серйозні проблеми. Її підрозділи мали завдання, схожі з відділами територіальної оборони сучасного війська.

Тому вивчення історичного досвіду вишколу вояків у старшинських (підстаршинських) школах дозволить удосконалити процес підготовки особового складу підрозділів територіальної оборони в нинішній ситуації та застерегти від помилок, зроблених у минулому.

Історіографія та джерела. Вишкіл старшинських і підстаршинських кадрів УПА був об'єктом зацікавлення науковців та дослідників. Використані джерела слід поділити на дві групи – архівні документи та опубліковані матеріали.

Омельченко Ігор Григорович, викладач кафедри мобілізаційної, організаційно-штатної, кадрової роботи та оборонного планування, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, м. Львів.

Найбільша кількість матеріалів, які стосуються проблематики дослідження, знаходяться в Центральному державному архіві вищих органів влади і управління України (далі – ЦДАВО України) та сконцентровані у фонді 3836 «З'єднання західних груп Української повстанської армії – УПА–Захід» [16–22].

Вагомий внесок у наукове опрацювання даного питання зробили дослідники П. Мірчук [7], І. Патриляк [8, 9], О. Пониपाляк [10], Р. Забілий [11], П. Содоль [12], В. Тимків [13] та С. Ткаченко [14]. Особливої уваги заслуговують спогади безпосередніх учасників подій С. Фрасуляка [15] та І. Гарасиміва [6].

Незважаючи на наявність значного обсягу публікацій за даною тематикою, питання вишколу старшинських і підстаршинських кадрів УПА потребують подальшого вивчення.

Метою статті є, ґрунтуючись на архівних та опублікованих джерелах, висвітлити історичний досвід підготовки старшинського і підстаршинського складу УПА, здійснення аналізу навчально-виховного процесу у військових школах.

Новизною дослідження є проведення комплексного аналізу процесу підготовки командних кадрів на території західноукраїнських земель.

Виклад основного матеріалу. Несподівано швидкий ріст УПА дуже загострив питання браку командних кадрів, вже з перших місяців її існування. Вишколи, організовані раніше ОУН, давали загальні, елементарні військові знання, яких не вистачало для підготовки фахових старшин [7, с. 211]. Тому, на нашу думку, можна виділили два напрями вирішення питання поповнення дефіциту підстаршинських і особливо старшинських кадрів УПА.

Перший – це присвоєння старшинських та підстаршинських звань воякам, що зарекомендували себе під час виконання бойових завдань, та тих, які отримали відповідні звання у інших арміях раніше.

Але особливої уваги заслуговує *другий* напрямок – це їх навчання у спеціальних старшинських і підстаршинських школах та у вишкільних куренях й сотнях УПА [5, с. 28-29].

З метою налагодження системи навчання і виховання командирських кадрів головним командуванням повстанської армії були створені професійні підстаршинські та старшинські школи УПА, які підпорядковувались вишкільним відділам Головного та Краєвих штабів УПА [13, с. 121].

На Волині і Поліссі діяли дві старшинські (юнацькі) школи:

з липня до грудня 1943 року перша школа «Дружинники», яка після проведення чотиримісячного курсу вишколу завершила свою роботу;

з вересня 1943 року до січня 1944 року друга школа «Лісові чорти», яка після проведення скороченого курсу припинила роботу [2, с. 182; 10, с. 127; 13, с. 118].

Оскільки територія Волині й Полісся стала об'єктом масованого проникнення червоних партизан, і враховуючи наближення німецько-радянського фронту, командування УПА прийняло рішення, передислокувати кадровий потенціал та матеріальну частину шкіл на нові, безпечніші терени – до Карпат, тому в березні 1944 р. об'єднана школа «Олені ч. 1» розпочала свою роботу [10, с. 127-128].

Під час першого набору школи «Олені ч. 1» навчання проходили 350 курсантів, з яких дві сотні в кількості 230 курсантів на здобуття старшинського ступеня. Також при школі діяла підстаршинська школа [12, с. 243; 7, с. 211]. Підстаршинський випуск відбувся у середині червня 1944 року, а старшинський у липні того ж року [8, с. 48-49; 10, с. 132].

Другий набір школи «Олені ч. 2» розпочався в липні 1944 року. Для покращення відбору кандидатів на навчання у старшинській школі «Олені» у червні 1944 року у селі Розтоки було створено «Школу кадрів ОУН ім. С. Бандери», через яку проходили всі претенденти на

майбутнє навчання в «Оленях». Після розгрому школи 85 випускників першої сотні під керівництвом О. Линди-«Яреми» 26 жовтня 1944 року склали іспити і отримали посвідки про закінчення навчання, а 70 випускників другої сотні під керівництвом В. Брилевського 22 жовтня закінчили навчання [10, с. 131-132].

Враховуючи брак старшин в УПА на теренах Станіславщини, Буковини на Гуцульщині, з весни (ймовірно з квітня 1944 року, тому що навчання тривало 4 місяці) до серпня 1944 року діяла старшинська школа «Грегіт» [1, с. 138, 144, 150].

Новоорганізована старшинська школа при групі «Тютюнник» у травні 1944 року була ліквідована під час операції НКВС [2, с. 205]. Підстаршинські школи почали формуватись з весни 1943 року при кожній групі УПА на Волині, Поліссі [8, с. 237]. У групі «Богун» діяла школа «Північ», у групі «Турів» діяли школи при загонах «Котловина», «Озеро» та «ім. Івана Богуна («Січ»)). При групі «Заграва» функціонували «Хорти» і «Везувій» [2, с. 182].

Підготовка підстаршинських кадрів на Галичині мала свої особливості. Від травня 1943 року почалось формування перших відділів Української народної самооборони (УНС), які здебільшого мали вишкільний характер. У червні 1943 року на Станіславщині були створені дві підстаршинські школи: «ім. Симона Петлюри» та «Беркути» [13, с. 118, 120].

У червні 1943 року був створений вишкільний курінь – школа ОУН «Тигри» [11, с. 5], який в кінці жовтня був перейменований у «Гайдамаки» [3, с. 114], та вишкільний курінь «Чорні чорти» імені Євгена Коновальця [13, с. 118].

Проаналізувавши й узагальнивши наявні документальні матеріали, публікації науковців, спробуємо дослідити низку важливих питань: порядок відбору кандидатів на навчання, викладацький склад шкіл, програму вишколу курсантів, систему оцінювання знань; відобразити розпорядок дня курсанта старшинської школи УПА.

Основними критеріями відбору на навчання до військових шкіл були стан здоров'я та освітній рівень кандидатів на навчання. Командир УПА у своєму наказі від 30.10.1943 року ч. 19 вимагав від командирів груп і комендантів Воєнних округ, щоб особи, які надсилаються до старшинської школи, перед висилкою проходили лікарські оглядини і мали лікарське свідоцтво [5, с. 38-39].

Колишній курсант школи «Олені» Іван Гарасимів-«Палій» згадував, як проходив медичний огляд перед відправкою до вишкільного табору: «Відбувся лікарський перегляд. Ходили чутки, що лікарі дуже вимогливі. Кожен юнак повинен мати стовідсоткове здоров'я. Кількох фізично непридатних відіслали назад додому. Здібних до військової служби було понад 50 юнаків» [6, с. 25]. Отже, командування повстанського війська приділяло значну увагу фізичному стану здоров'я майбутніх курсантів вишкільних закладів.

Незважаючи на те, що до кандидатів на навчання у старшинських і підстаршинських школах висувалась вимога щодо наявності повної середньої освіти або закінчення раніше підстаршинської школи УПА [5, с. 535], ця проблема стояла в УПА дуже гостро. Перший командир старшинської школи «Олені» поручник «Хмель» згадував, що у розмовах з повстанцями він звертав увагу на великий брак відомостей як у загальнокультурному вихованні, так і у сфері ідейно-політичної підготовки [11, с. 286].

Загалом за оцінками науковців у старшинських школах УПА було від 22 до 28% курсантів з вищою та повною середньою освітою; 42–52% із незакінченою середньою (від 5 до 9 класів); а 15–21% з народною (початковою) [9, с. 65].

Враховуючи брак освічених кандидатів, згодом командування УПА дозволило направляти на навчання бійців і новобранців, які мали підготовку на рівні 6 класів гімназії старого типу або 8 класів радянської десятирічки [15, с. 27].

Необхідно відмітити, що проблема браку освічених кадрів існувала також і в регулярних арміях того часу.

Так у 1928 році у військові школи РСЧА було прийнято 18,8% осіб, які мали освіту не нижче 7 класів, в 1930 р. вже 21,8%, а в 1932 р. – 24,3%. Ця обставина зобов'язувала виділяти до 30% навчального часу на опанування курсантами загальноосвітніх предметів. З 1938 року, коли становище змінилось, у піхотні училища приймалися особи з освітою не нижче 8 класів, а в артилерійські та льотні – не нижче 10 класів середньої школи [4, с. 92].

Аналіз архівних документів, а саме звітів про стан людей і зброї в школі «Олені» за 1944 р. свідчить, що вік курсантів коливався від 18 до 32 років. При цьому, у тижневому звіті командир 2 сотні старшинської школи «Олені ч. 2» хорунжий «Конию» повідомляв начальнику школи, що серед курсантів підрозділу є юнаки віком від 11 до 15 років [16, арк. 16–18, 21, 41].

Серед викладачів військових шкіл УПА були старшини, які мали досвід служби у регулярних арміях. Так у старшинській школі «Олені ч. 1» викладали: топографію та зв'язок осавул «Степовий», який навчався в інституті у Ленінграді, зброезнавство поручник «Кацо» – колишній офіцер РСЧА, інженер «Крутий» – колишній офіцер технічних частин РСЧА, сотник «Ярема» – Остап Линда – старшина легіону ДУН, а сотник «Береза» – виходець з центральних українських земель – раніше викладав у офіцерському училищі РСЧА [10 с. 129]. У старшинській школі «Грегит» тактику викладав колишній офіцер РСЧА поручник Омельченко, артилерію син міністра внутрішніх справ Югославії кадровий офіцер капітан Гачіч, а викритий у таборі колишній працівник НКВС Лісовий викладав зброезнавство [1, с. 141, 142].

Заслугує на увагу той факт, що командир школи «Олені» Федір Польовий – «Поль» був членом ОУН(м), яка суперничала з ОУН(СД) [7, с. 211], але при цьому командування УПА довіряло йому керувати вишколом старшинських кадрів для повстанського війська.

Старшинський та підстаршинський вишкіл у військових школах складався з обов'язкового рядового вишколу та, безпосередньо, старшинського чи підстаршинського вишколу. Рядових повстанців навчали у

бойових відділах. Існували також курси підготовки фахівців: мінерів, радіотехніків, зв'язківців, розвідників та політвиховників [11, с. 260; 14, с. 103].

Курс рядового повстанця (щось на кшталт курсу молодого бійця), як у старшинських та підстаршинських школах, так і безпосередньо у бойових відділах включав вісім-дев'ять предметів, із загальним обсягом 359 годин для вишколу кандидатів на старшин, 318 годин для вишколу кандидатів на підстаршин за повним циклом і 234 години за скороченим циклом [15, с. 28, 35, 40].

Основна частина навчального часу в усіх трьох програмах – 86 годин – відводилась дисципліні «польова служба», метою якої була спочатку підготовка поодинокого стрільця, а потім у складі рою (рій у розвідці, в наступі, в обороні, у бойовій охороні, на чаті). Під час польової підготовки робився наголос на варіантах дій, пов'язаних з партизанською тактикою, а саме охорона на марші, засідка, наскок, заховання на постоях та співдія стрільців у різних бойових ситуаціях.

На зброезнавство виділялось 36 годин. Надавались основні відомості про бойові можливості різних видів зброї, будову та особливості обслуговування. Вивчались гвинтівки системи Мосіна зразка 1891/30 рр. і системи Маузера зразка 1898 р.), автомати (ППД, ППШ, ППС, МП-40-42); ручні кулемети (ДП-27, МГ-42) і станкові (Максим), а також пістолети. Особлива увага приділялась вивченню ручних гранат радянського, німецького та угорського виробництва [15, с. 28, 29, 35-36, 40, 41-42].

На стройову підготовку більше годин виділялось у програмі рядового повстанця (кандидата на старшину) – 50 годин, решта програм займала 33 години. Під час цих занять відпрацьовувались рухи за командою, які сприяли виробленню військової виправки.

На стрілецький вишкіл (вогневу підготовку) відводилось 30 годин. Під час нього курсанти навчались основним поняттям внутрішньої та зовнішньої балістики, а основний час присвячувався навчанню у денній і нічній стрільбі [15, с. 28, 30, 36-37, 42-43].

Майже стільки ж часу – 31 година – виділялась на мінерку (мінну і саперну справу). Повстанця навчали правилам окопування і маскування; більша ж частина часу відводилась вивченню вибухових речовин і способів боротьби з ними, методам мінування.

Внутрішня служба займала 33 години. Під час навчання курсанти ознайомлювались, із загальною організацією військового життя, з обов'язками бійця, правилами внутрішньої служби та організацією вартової служби [15, с. 30, 31, 37, 43].

На теренознавство відводилось 16 годин. Курсанти навчались способам орієнтування на місцевості за компасом. Програма рядового вишколу кандидатів на підстаршин за скороченим циклом не включала цей предмет. Повстанці оволодівали також прийомами надання першої медичної допомоги, вивчали правила особистої гігієни.

Заняття з політичного виховання проводились на підставі спеціальної програми, розробленої Проводом ОУН, це займало для кандидатів на старшин 72 години, а кандидатів на підстаршин за повним циклом 48 годин навчального часу [15, с. 31, 38].

Спочатку навчання у вишкільних формаціях проводилось за тимчасовими програмами. Згодом команда УПА відпрацювала вишкільні програми для старшинських і підстаршинських шкіл за наступними напрямками:

- програма для старшинської школи (повний вишкіл);
- програма для підстаршинської школи (повний вишкіл);
- програма для підстаршинської школи (скорочений вишкіл) [15, с. 26, 27, 31–40, 44–45].

Безпосередньо програма підстаршинського вишколу в середньому тривала 261 годину за повним циклом та 169 годин за скороченим циклом, але, аналізуючи архівні документи, було виявлено, що також відпрацьовувались програми з більшим обсягом – 286 начальних годин. Після підготовки за програмою рядового повстанця проходило поглиблене навчання кандидатів у підстаршини з таких дисциплін, як польова служба,

стройова підготовка, піонерка і мінерка (саперний вишкіл), зброезнавство, внутрішня служба, топографія, зв'язок, газознавство та санітарний вишкіл [17, арк. 7–11; 15, с. 38, 44].

При проходженні повного курсу на заняттях з дисципліни «польова служба» вивчалась тактика дій повстанської чоти і сотні (72–100 годин). Під час стрілецької підготовки (16–25 годин) більша увага приділялась оцінці відстаней, управління вогнем, стрільбі вночі і по повітряних цілях. У саперному вишколі (22–25 годин) докладно вивчались способи і методи переправи, маскування, забезпечення вибухових робіт. На заняттях з топографії (картознавстві) курсанти більш детально ознайомлювались з правилами читання мап. Санітарна підготовка включала питання дотримання правил гігієни в підрозділах. Додатково були введені 19 годин з питань організації військ (УПА, німецьких і радянських) і 14 годин з питань зв'язку (вивчення азбуки Морзе, видів і способів зв'язку в рої, чоті, сотні, курені). 24 години відводилось на політвиховництво [17, арк. 7–11; 15, с. 38–40, 44–45].

При проходженні скороченого курсу на усі предмети відводилось менше годин, не вивчались питання зв'язку та організації військ. Курс політичного виховання взагалі був відсутній [15, с. 44-45].

Програми старшинського вишколу тривали від 409 до 900 год. і включали 14 предметів навчання. У відсотковому відношенні в середньому близько 70–80% усього часу навчання у старшинській школі витрачалось на вивчення військових дисциплін таких, як польова служба, зброезнавство, стрілецький вишкіл, зв'язок, інженерна справа, внутрішня служба, топографія, організація війська, 5–10% – на політвиховництво, 10% виділялось на допоміжні дисципліни – інтендантура (господарка військ), військове книговодство і кореспонденція та листування [17, арк. 1–7, 25, 59–66; 15, с. 31–34], наявність яких, на нашу думку, свідчила про далекоглядні плани командування УПА щодо створення у майбутньому повноцінних збройних сил.

Поряд із загальним вишколом, у командирських школах УПА проводився спеціальний вишкіл старшин інженерних спеціальностей, в основному, зв'язківців, саперів і понтонерів. Зв'язківці особливо детально вивчали порядок роботи телефонних апаратів із фонічним, індукторним та фоноіндукторним викликом. Сапери і понтонери детально вивчали усі способи спорудження укріплень, траншей, ходів сполучення, навчалися встановлювати протитанкові та протипіхотні загородження, мінні поля, проводили розвідку інженерних споруд ворога, наводили понтонні мости та будували плоті і поромні переправи для перевезення особового складу, озброєння та транспортних засобів [17, арк. 15–23, 35–37].

Аналіз програм підготовки старшин УПА свідчить, що особливий наголос робився на вивчення тактики партизанської війни [10, с. 130]. Підвищену увагу правилам партизанської війни почали приділяти у старшинських школах УПА з другої половини 1944 р., коли наказом Головного військового штабу УПА в навчальний процес ввели курс «Загальна основа партизанки». Його складові наступні:

партизани не проводять класичного наступу, а здійснюють несподіваний напад, рідко вдаються до тривалої нерухокої оборони, намагаються, обороняючись, відриватись від переслідування ворога, застосовують засідки і диверсії, використовують маневр, маскування;

партизани безперервно проводять розвідку, результати якої сприяють проведенню результативної операції або дозволяють обладнати добре замасковане місце відпочинку загону;

партизанські відділи не повинні бути переобтяжені майном і боеприпасами;

партизанські відділи повинні підтримувати постійний і активний зв'язок із командуванням та між собою, при цьому командири партизанських загонів мають бути готові до прийняття самостійних рішень [9, с. 71].

У командирських школах УПА чільне місце посідав предмет ідеологічного вишколу курсантів. Насамперед курсантів військових шкіл доволі детально студіювали

історію української літератури та слухали лекції з історії України [9, с. 72]. Заслуговує на увагу те, що курсанти старшинських шкіл вивчали такий предмет, як економічно-політична географія світу [22, арк. 1–22], який не завжди входив у програму вишколу навчальних закладів з кількарічним терміном навчання.

Загалом ідеологічне виховання у командирських школах УПА перебувало на досить високому рівні. Після закінчення курсу вчорашній селянин чи студент ставав ідеологічно підготовленим і фанатично відданим справі національного визволення старшиною або підстаршиною УПА [9, с. 74].

Система оцінювання знань мала певні особливості. У «Пам'ятці інструкторові підстаршинської школи» наголошувалось, що план навчання повинен бути продуманим, навчання слід розділити на тижні; щотижнево проводити іспити стрільців, надавати їм для виконання індивідуальне завдання; із самого початку курсу навчання запровадити змагання між стрільцями за відмінні оцінки; найкращих стрільців-фахівців нагородити пам'ятними речами; після вишколу проводити загальний іспит із теоретичних та практичних занять.

Іспити у військових школах складались з 11 навчальних предметів, а система оцінювання знань була дворівневою і складалась з рейтингових пунктів (балів), які виставлялись протягом усього періоду навчання та балів за іспит. Найвищий пункт міг дорівнювати «30», а екзаменаційний бал – «5». Перед випуском курсу рахували всю суму оцінок і пунктів за всі навчальні предмети й виводили загальний бал, який коливався у межах 150–300. Відповідно до успіхів навчання курсантам присвоювали вищі або нижчі військові звання: поручник (аналогічно лейтенанту) або хорунжий (аналогічно молодшому лейтенанту) [9, с. 74].

Також необхідно відзначити, що серед випускників старшинської школи «Лісові чорти» в січні 1944 року тільки та частина випускників, яка мала попередній командирський досвід чи дістала дуже високу оцінку на

іспитах, закінчивши старшинські школи, отримала перший старшинський ступінь хорунжого. Більшість випускників отримала підстаршинські звання [2, с. 182].

Спираючись на документи старшинської школи «Олені» за 1944 рік, можна охарактеризувати день курсанта школи УПА. Він починався о 5-й годині ранку, а взимку о 6-й годині [17, арк. 67-68; 9, с. 75]. Протягом п'яти хвилин усі були зобов'язані вишикуватись на муштровому майдані посеред табору. Сурма лунала тричі з інтервалом трохи більше, як півтори хвилини. Перший відрізок часу давався на збір, між другою та третьою сурмою ройовий мав зібрати свій відділ у колону і після третьої сурми вивести на галявину. Після ранкової зарядки курсанти йшли застеляти ліжка, вмиватись й голитись, опісля – на сніданок. Після сніданку старшини вишкільних відділів звітували про стан свого підрозділу (кількість, відсутні, хворі) [9, с. 75; 10, с. 130].

Навчальні заняття тривали з 7-ї години до 18.30 з півторагодинною перервою на обід, окрім середи, коли з 17.30 до 18.30 за розкладом проводився догляд за обмундируванням [17, арк. 67-68].

До 19:30 курсанти мали час повечеряти, після чого до 21.00 був особистий час курсанта, який передбачався на дозвілля, або, за потреби, на господарчі роботи. Після 21:00 знову лунала три сурми, після котрих курсанти йшли до сну [11, с. 216].

Тобто умови, в яких проходили вишколи командного складу повстанської армії, вимагали дотримання надзвичайно щільного й навіть фізично виснажливого графіка навчання.

На основі викладеного можна зробити наступні *висновки*:

По-перше, керівництво українського національного збройного підпілля у вкрай важких і несприятливих умовах зуміло облаштувати мережу вишкільних закладів, що було важливою ознакою, яка притаманна регулярним арміям.

По-друге, система навчання в командирських школах УПА перебувала на достатньо високому рівні. Аналіз навчальних програм свідчить, що підготовка курсантів

велась ґрунтовно, особлива увага приділялась методам партизанської війни. Курсанти отримували необхідний мінімум теоретичних знань, серйозні практичні навички, які дозволяли виконувати завдання за призначенням.

По-третє, під час оцінки знань застосовувався диференційований підхід до присвоєння військових звань випускникам військових шкіл, під час якого враховувався індивідуальний рівень підготовки випускників до виконання обов'язків за майбутньою посадою.

По-четверте, у старшинських і підстаршинських школах був встановлений чіткий розпорядок дня, який забезпечував виконання поставлених перед ними завдань щодо підготовки командних кадрів для повстанського війська.

Підсумовуючи вищезазначене, можна стверджувати, що досвід організації роботи командирських шкіл УПА досі залишається актуальним. Поглиблене вивчення тактики партизанської війни було б доцільним під час навчання курсантів військових навчальних закладів та військовозобов'язаних, що призначені до підрозділів територіальної оборони під час проведення зборової підготовки.

1. Андрусяк М. Брати грому / Андрусяк Михайло. – Коломия: Вік, 2005. – 832 с.
2. Вовк О. Короткий нарис діяльності УПА та її заплілля на ПЗУЗ і в прилеглих регіонах у 1943–1946 рр. / Олександр Вовк // Український визвольний рух / Центр досліджень визвольного руху, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України. – Львів, 2006. – Збірник 8. – С. 164–224.
3. Дрогобицький І. Формування Української народної самооборони як першооснови УПА–«Захід» у матеріалах радянських органів держбезпеки / І. Дрогобицький // Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис «Галичина», 2013. – № 3. – С. 112–116.
4. Каменев А.И. История подготовки офицерских кадров в СССР (1917–1984 гг.). – Новосибирск: НВВПУ, 1991. – 261 с.
5. Літопис УПА. Нова серія. – Т. 2. Волинь і Полісся: УПА та заплілля 1943–1944 / упоряд. Олександр Вовк. – Київ–Торонто, 1999. – 724 с.

6. Літопис Української Повстанської Армії. – Т. 29: Іван Гарасимів («Палій») З юнацьких мрій – у ряди УПА (Спогади ройового УПА) / ред.: Є. Штендера, П. Потічний. – Торонто-Львів, 1999. – 321 с.
7. Мірчук П. Українська повстанська армія 1942–1952. – Мюнхен, 1953. – Репринт. вид. – Львів, 1991. – 447 с.
8. Патриляк І.К. «Встань і борись! Слухай і вір...» українське націоналістичне підпілля та повстанський рух (1939–1960 рр.): монографія / Центр досліджень визвольного руху. – Львів: Часопис, 2012. – 592 с.
9. Патриляк І.К. Підготовка старшин та підстаршин у військових школах УПА / І.К. Патриляк // Український історичний журнал. – 2005. – № 3. – С. 61–83.
10. Понипаляк О. Старшинська школа УПА «імені героя Крут Георгія Пипського – Олені» (березень-жовтень 1944 р.) / О. Понипаляк // Етнічна історія народів Європи. – 2015. – Випуск 46. – С. 127–135.
11. Ремесло повстанця. Збірник праць підполковника УПА Степана Фрасуляка – «Хмеля» / Ред. і упоряд. Р. Забілій. – Львів: Центр досліджень визвольного руху, 2007. – 424 с., іл.
12. Содоль П. Старшинські кадри УПА / П. Содоль // Український визвольний рух: наук. зб. – Львів, 2004. – Збірник 3. – С. 235–245.
13. Тимків В. Початки організації військового вишколу УПА на Прикарпатті (червень–грудень 1943 р.) / В. Тимків // Всеукраїнський науковий і культурно-просвітній краєзнавчий часопис «Галичина». – 2013. – № 3. – С. 118–122.
14. Ткаченко С.Н. Повстанческая армия (Тактика борьбы) / под общ. ред. А.Е. Тараса. – Мн.: Харвест; М.: АСТ, 2000.
15. Хмель С. Українська партизанка. – Львів, 1993. – 128 с.
16. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 3836. З'єднання західних груп Української Повстанської Армії – УПА–Захід. – Оп. 1. – Спр. 28. – 49 арк.
17. Те ж саме. – Спр. 30. – 87 арк.
18. Те ж саме. – Спр. 31. – 26 арк.
19. Те ж саме. – Спр. 35. – 117 арк.
20. Те ж саме. – Спр. 49. – 154 арк.
21. Те ж саме. – Спр. 50. – 108 арк.
22. Те ж саме. – Спр. 55. – 23 арк.

Надійшла до редколегії 02.02.2017 р.

Рецензент: *В.Є. Голубко*, доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історичного краєзнавства, Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів.

Омельченко И.Г.

ПОДГОТОВКА СТАРШИНСКОГО (ПОДСТАРШИНСКОГО) СОСТАВА УКРАИНСКОЙ ПОВСТАНЧЕСКОЙ АРМИИ (1943-1944)

В статье на базе архивных документов, опубликованных источников и научной литературы освещены вопросы подготовки старшинских и подстаршинских кадров Украинской Повстанческой Армии к их будущей военной деятельности. Проведен анализ учебно-воспитательного процесса в военных школах.

Ключевые слова: подготовка, программа подготовки, старшинские, подстаршинские школы.

Omelchenko I.

PREPARATION OF STARSHINA AND PIDSTARSHINA PERSONNEL OF UKRAINIAN INSURGENT ARMY (1943-1944)

In the article which based on archival documents, published sources and scientific works are presented questions of teaching starshina and pidstarshina personnel of Ukrainian Insurgent Army to further military activity. The analysis of educational process in the military schools is conducted.

Keywords: teaching, teaching program, starshina and pidstarshina schools.